

Paerdsbloemen en Wilde Haanekammen

Tekst: Deyke van Donkelaar

Abraham Munting (1626-1683) was hortulanus en hoogleraar plantkunde. Onder zijn leiding breidde de Groningse Hortus Botanicus uit tot een van de mooiste van Nederland. Hij schreef twee, nog steeds goed leesbare boeken die ons een prachtig beeld geven over de toen bekende in- en uitheemse bomen, heesters en kruidachtige planten. In het boek 'Waare Oeffening der Planten' (1672) gaat hij in op Wilde Haanekam en de Paerdsbloemen.

Paerdsbloem

Wie denkt aan Paerdsbloem, ziet in het voorjaar gazons en weiden vol met heldergeel bloeiende paardebloemen voor zich. In de 17e eeuw werd met de naam Paerdsbloem echter een andere soort aangeduid. Voordat Linnaeus zijn systematische benaming van een plant- of diersoort introduceerde, was het gebruikelijk om een soort met een kort Latijns zinnetje te benamen. Dat deed Munting ook, hij beschreef twee soorten Paerdsbloem, een geel bloeiende en een met purperen bloem. De geel bloeiende *Melampyrum flore luteo* kan nu herleid worden tot hengel (*Melampyrum pratense*) en de

Wilde Weet (Foto: Ruurd van Donkelaar)

purperbloeiende *Melampyrum flore purpureo* tot wilde weet (*Melampyrum arvense*).

Purpere paerdsbloem

Hengel, wilde weet en ratelaar maken tegenwoordig deel uit van de bremraapfamilie. Het zijn half-parasieten, ze staan voor de helft op eigen benen door met het groene blad zelf voedsel aan te maken. Daarnaast zijn ze verbonden met een gastheerplant, een soort suikeroom, waar ze voedingsstoffen uit halen.

Wilde weet groeide van oudsher op graanakkers. Net als bijvoorbeeld dreps en bolderik, is wilde weet een akkerkruid dat zijn levenscyclus heeft aangepast aan de graanteelt. De dikke zaden rijpen

gelijk af met het graan en werden mee geoogst. 'Geeven in de herfst volkoomen zaad, ende vergaan' schrijft Munting. De techniek van zaadschoning was vroeger veel minder geavanceerd als in onze tijd waardoor zaden van dezelfde grootte mee konden liften met het graan. Zo kregen de akkers elk jaar opnieuw kleur door bloeiende akkerkruiden. Tegenwoordig is wilde weet een zeldzame plant die sporadisch nog op losgewerkte, kalkrijke plekken langs rivieren en in Zuid-Limburg voorkomt. In heemtuinen wordt wilde weet zeer gewaardeerd om zijn felgekleurde magenta met gele bloeiwijze.

Bijvangst

Bijvangst

Van Donkelaar Groenadvies kreeg het bijzondere verzoek van het Nationaal Centrum Erfgoedopleidingen (NCE) om een opleiding te ontwikkelen voor professionals in het groen erfgoed. Om een goed beeld van de historie van groen erfgoed te schetsen was een speurtocht langs specialisten en oude boeken nodig. Zo kwam een schat aan informatie over de praktijk van de tuinbaas te voorschijn. Niet alle 'bijvangst' paste in het lesmateriaal maar is te mooi om te laten liggen. In deze, en de komende Oases, besteden we aandacht aan deze bijzondere, historische informatie.

'Wilde Haanekam, door zommige Ratelen genoemd'

Munting schrijft ook over de Ratelen of Wilde Haanekam. Hij gaf ratelaar de volgende Latijnse beschrijving: *Crista galli flore luteo*. De letterlijke vertaling is: hanekam met een gele bloem. Met wat fantasie is inderdaad een hanekam uit de gekartelde schutbladen te halen en je kunt ze laten ratelen wanneer het zaad rijp is. Onderscheiden we tegenwoordig de kleine en grote ratelaar, Linnaeus beschreef ze als één soort: *Rhinanthus crista galli*. Kleine en grote ratelaar zijn soorten die op gras parasiteren. De grote ratelaar komt wat algemener voor dan de kleine. Ratelaars zijn bekende soorten uit mengsels voor schraal, bloemrijk grasland. Soms worden ze als een soort tovermiddel ingezet om overvloedige grasgroei in een berm of bloemenweide te onderdrukken. Ze kiemen echter niet in een dichte grasmat maar verkiesen open plekken in lage grasvegetatie. Hier groeien de kiemplantjes zonder al teveel concurrentie uit. Zijn ze eenmaal gevestigd, dan helpen ze zeker mee om de grasmat nog ijler te maken. Munting begreep dat ratelaar in de nabijheid van gras groeide. Hij schreef: 'wiens wortel met een altijd

Ratelaar (Uit: Flora Batava)

blijvende schaduw van een niet hoogwassend gras verdonkert moet zijn'. Dat (half-)parasieten zoals ratelaar en wilde weit een meer of minder vergaande samenwerking met een gastheerplant vormen, was hem niet bekend.

Met een wassende maane

Munting had een scherp oog voor de omstandigheden waaronder planten groeien. Zo schrijft hij dat ratelaar 'uit haar eigenschap, een dorre, magere en zandige plaatze (be)lieft'. Ook merkt hij op dat genoemde soorten niet meer dan één zomer in leven blijven, in de herfst zaad geven en daarna afster-

Waare oeffening der planten, 1672

ven. Hij geeft ook tips om de plant te zaaien. Hij zaait in het voorjaar 'met een wassende maane van de maart' in zandige grond op een open plek. Daarnaast tekent hij aan dat het zaad ook 'van zelfs, door het neergevallene, genoegzaam vermeerdert'.

Het is niet waarschijnlijk dat Munting de planten als sierplant of als handelsproduct kweekte. Een van zijn taken als hortulanus was om de botanische collectie van de Hortus op peil te houden. Of er met zijn teeltaanwijzingen ook daadwerkelijk een knappe plant werd gekweekt, vertelt het verhaal niet.